

lir. Aşhane-ımaret bütünüyle yok olduğundan yeri dahi bilinmemektedir.

İstanbul'un fethinin hemen arkasından şehrin Türkleşmesinin işareti olarak yapılan ilk tesislerden olan Dâvud Paşa Külliyesi'nin bütün unsurlarının itina ile tamir edilerek korunması gerekirken bu hususta yeteri kadar hassas davranılmadığı bir gerçektir. İlk Osmanlı döneminde (XIV-XV. yüzyıllar) çok sayıda örneklerine Anadolu'da ve Rumeli'de rastlanan, fakat Kanûnî Sultan Süleyman devrinden itibaren artık unutulmuş "tabhâneli" camilerin değişik bir uygulaması olan cami, mimarisi kadar içindeki kalem işi nakışlar bakımından da önemliydi. Bunların ve İstanbul'un ilk medreselerinden olan yapının ciddi şekilde korunması ve restorasyonu görmeyişi üzücüdür.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546), s. 345-347; *Âşıkpaşazâde, Târih (Atsız)*, s. 245; *Ayvansarayî, Hadîkatü'l-cevâmî'*, I, 104; a.mlf., *Mecmûa-i Tevârîh*, s. 292-293 (cami ile türbenin kitâbeleleri); a.mlf., *Camilerimiz Ansiklopedisi: Hadîkatü'l-cevâmî'* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 143-144; *Cevdet, Tezâkir*, I, 33; C. Gurlitt, *Die Baukunst Konstantinopels*, Berlin 1909-12, s. 61; Halil Edhem [Eldem], *Camilerimiz*, İstanbul 1932, s. 38, rs. 9, 10; a.e.: *Nos Mosquées de Stamboul* (trc. E. Mamboury), İstanbul 1934, s. 58, rs. 11; Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 31-32; *Tanışik, İstanbul Çeşmeleri*, I, 2; *Gökbilgin, Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 405 vd.; *Ayverdi, Osmanlı Mi'mârisi III*, s. 327-337; a.mlf., "Davud Paşa Camii, Medresesi, Türbesi ve Mektebi", *İst.A*, VIII, 4291-4296; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 395-397 (rs. 464'te Bizans başlığı); Yüksel, *Osmanlı Mi'mârisi V*, s. 235-239, 240, 241, 242; *Fatih Camileri ve Diğer Tarihî Eserleri* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 84-85; A. Gabriel, "Les Mosquées de Constantinople", *Syria*, VIII, Paris 1926, s. 366-367; Zarif Ongun, "Hassa Mimarları", *Arktekt*, sy. 7-8, İstanbul 1938 (ayrıbaşım 1939), s. 333-342; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, I, İstanbul 1963, s. 42, rs. 16; a.mlf., "İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimâî Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli-Câmililer", *İFM*, XXIII (1963), s. 45; Mustafa Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", *Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, I, İstanbul 1963, s. 364; Mübahat S. Küçüköğlü, "Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", *İTED*, VII (1978), s. 166-167; a.mlf., "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", *TED*, VII-VIII (1977), s. 311-312; Turgut Kut, "İstanbul Sıbyan Mektepleriyle İlgili Bir Vesika", *JTS*, II (1978), s. 55-84; Nuriye Nirven, "Davud Paşa Çeşmesi", *İst.A*, VIII, 4299; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, III, 1525-1528.

SEMÂVİ EYİCE

DÂVUD PAŞA SAHRASI

İstanbul'da Topkapı dışında Çırpıcı ve Haznedar dereelerinin arasında, halen Dâvud Paşa Kışlası'nın bulunduğu ovaya XV. yüzyıldan beri verilen ad.

Osmanlılar'dan önce Bizanslılar döneminde özellikle IV. Romanos Diogenes (1067-1071) tarafından güzel köşklerin yaptırıldığı Davutpaşa semti, İstanbul'un havası güzel mesire yerlerinden biriydi. Adını II. Bayezid'in sadrazamı Koca Dâvud Paşa'dan (ö. 904/1498) almıştır. Aralıksız on dört yıldan fazla vezîriâzamlık yapan Dâvud Paşa, Sultan Bayezid için kendi mülkü olan bu sahrada bir saray yaptırmıştı. O tarihten itibaren Dâvud Paşa sahrası, Osmanlı merkez kuvvetlerini oluşturan Kapıkulu ocaklarının Rumeli seferlerine çıkarken konakladığı ilk menzil ve ordugâh olmuştur. Kanûnî Sultan Süleyman'dan sonra genellikle sefere çıkmayan padişahlar orduyu buradan uğurlarlar, sancak-ı şerifi serdâr-ı ekreme burada teslim ederler, sefer dönüşü orduyu yine burada karşılarlardı. Dâvud Paşa'nın vezîriâzamlığı zamanında Osmanlı merkez kuvvetlerini teşkil eden birliklerin konaklayacağı yerler ayrı ayrı belirlenmişti. Son teftişler ve yoklamalar Dâvud Paşa sahrasında yapılır, asıl sefer yürüyüşü buradan başlardı. Eyalet askerleri ise daha sonraki menzillerde orduya katılırdı. Ancak Kanûnî'den sonraki padişahların ordunun başında seferlere katılmamaları yüzünden, yenicilerin ifadesiyle, "Dâvud Paşa sahrasında otağ-ı hümayunun yeri âdetâ bilinmez olmuştur".

XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyıl başlarında ok atma tâlimlerinin yapıldığı bir yer olan Dâvud Paşa sahrasında yakın zamanlara kadar nişan taşları bulunmaktaydı. Dâvud Paşa çiftliği, çayırı ve bahçesi olarak da anılan bu sahrada daha sonraları birçok bina yaptırılmıştır. Bizanslılar'dan kalma bir sarnıç ve dehlizle Osmanlı dönemine ait hamam kalıntısı bir yana bırakılırsa bunların en büyüğü ve önemlisi, padişahın ikametine tahsis edilmek üzere merasimler için inşa ettirilen köşktür. Kasr-ı Hümayun, Otağ-ı Hümayun, Hünkâr Kasrı veya Taş Kasır denilen ve bugün mevcut olan köşk (mimarisi için bk. DÂVUD PAŞA SARAYI), 1596 yılında III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan'ın teşebbüsleriyle inşa edilmiştir (*Selânikî*, II, 651, 697, 747). Eğri ve Haçova zaferlerinin (1596) şenliği burada

yapılmış, III. Mehmed genellikle günlerini bu kasırda geçirmeye başlamış, sık sık ziyafetler vermiş, hatta İstanbul'a hemen sadece Divân-ı Hümayun toplantıları için gider olmuştur (*a.g.e.* II, 811-812, 815, 825-826). Burası bazan yabancı elçilerin hapsedildiği yer olarak da kullanılmıştır. Nitekim IV. Murad zamanında (1623-1640) İran'dan gelen elçi bir mesele yüzünden 1637 yılında bu köşkte hapsedilmişti (Naîmâ, IV, 322).

IV. Mehmed (1648-1687) kasrı onartmış, çevresine saraçhâne, ahır ve ambarlar ilâve ettirmiş, burada bir de mescid yaptırmıştır. Uşşâkîzâde Abdülbâki Efendi'nin bu mescid hakkındaki tarih beyti şöyledir: "Hâsılı târih için Bâkî dedim / Câmi-i Sultan Muhammed Hân'a gel" (1062). Zamanının çoğunu burada geçiren IV. Mehmed, cuma namazını kılabilmek için 1076 (1665) yılında bu mescidi minare ile minber ilâve ettirerek camiyeye çevirmiştir. Camide ilk cuma namazı 23 Cemâziyelevvel 1076 (1 Aralık 1665) günü kılınmış, ilk vaazı padişahın hocası Vanî Mehmed Efendi yapmış, ilk hutbeyi de padişah imamı Edirneli İbrâhim Efendi okumuştur. Sultan II. Mahmud zamanında (1808-1839) Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye için burada bir kışla yapılırken cami de onarılmış ve yeni askerlerin ibadetine tahsis edilmiştir.

IV. Mehmed'den sonra Dâvud Paşa Kasrı âdetâ terk edilmişse de sahra yine Rumeli seferlerinin uğurlama ve karşılama yeri olmaya devam etmiştir. II. Viyana bozgunundan (1683) sonra kaybedilen yerleri kısmen geri almayı başaran Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa'yı devrin padişahı II. Süleyman burada karşılamış ve ordu erkânının önünde sırtından samur kürkünü çıkarıp bizzat sadrazama giydirmiştir. Belinden çıkardığı hançeri beline, başından çıkardığı murrassa' pençe sorgucu başına takmış ve ona iltifatlarda bulunmuştur (*Silâhdar, Târih*, II, 548). Sultan I. Abdülhamid de Sadrazam Koca Yüsun Paşa'yı Avusturya seferine buradan uğurlamıştır. Zaman zaman danışma meclislerine de sahne olan Dâvud Paşa Kasrı'nda I. Mahmud (1730-1754) ve III. Mustafa (1757-1774) zamanlarında ziyafetler verilmiş, 1768'deki Rus seferi için burada alaylar tertip edilmiştir. Dâvud Paşa Kasrı'nda son karşılama merasimi, IV. Mustafa tarafından Alemdar Mustafa Paşa kumandasında Rusçuk'tan gelen birlikler için yapılmıştır. II. Mahmud döneminde ise ordugâh olarak Râmi Kışlası önem ka-

zanmışsa da padişah zaman zaman Dâvud Paşa'ya da gelir, burada kalırdı. Sultan Abdülmecid 1848 yılında Veli Efendi sahrasında icra edilen askerî bir manevrayı yine bu kasırdan seyretmişti. Bu padişahın son yıllarından itibaren tamamen terk edilen kasrın bugünkü kışlaya bakan yerindeki sekiz kubbeli hamamından bir eser kalmamıştır.

Hünkâr Kasrı'nın 200 m. kadar kuzeybatısında olup günümüze sadece kalıntıları intikal eden Mehmed Paşa Köşkü de (Sancak Köşkü) Dâvud Paşa sahrasında inşa edilen yapılarıdır. 1926 yılına kadar çatısı bile yerinde duran bu köşkün etrafı büyük ağaçlarla çevriliydi. Seferden dönen ordu ile sancak-ı şerif burada karşılandığı için köşke Sancak Köşkü adı verilmiştir. Hiçbir kitabesi olmadığından inşa tarihi ve hangi Mehmed Paşa'ya ait olduğu belli değildir. Sadâret Köşkü de denilen Mehmed Paşa Köşkü'nde zaman zaman ziyafetler verilmiş, önündeki meydana cirit oyunları oynanmıştır (Silâhdar, *Nusretnâme*, II, 268, 279, 289).

Dâvud Paşa sahrasının en muhteşem binası, II. Mahmud zamanında inşa ettirilen kışladır (bk. DÂVUD PAŞA KIŞLASI). Eski Edirne yolunun kenarında bulunan ve 1970'li yıllara kadar faaliyetini devam ettiren fırın ise 1895 yılında Sultan II. Abdülhamid zamanında yaptırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 183^b; Selânikî, *Târih* (İpşirli), II, 651, 697, 747, 749, 754, 811-812, 815, 823, 825-826; Solakzâde, *Târih*, s. 640; Naîmâ, *Târih*, II, 44, 693, 697; IV, 322; Silâhdar, *Târih*, II, 327, 548; a.m.f., *Nusretnâme* (haz. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul 1969, II, 28, 268, 279, 289; Râsîd, *Târih*, I, 112; IV, 210 ve tür.yer.; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 151, 599; II-III, 44, 693, 697, 700, 704, 710; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 129; II/A, 78, 116-121; Abdülhak Molla, *Târîh-i Livâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 2687, tür.yer.; Hızır İlyas, *Letâif-i Enderûn*, İstanbul 1276, s. 414; Atâ Bey, *Târih*, III, 112; Sedad Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1964, s. 209-236; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1987, I, 45; TA, XII, 357-358; R. Ekrem Koçu, "Davudpaşa Sahrası, Davudpaşa Sarayı", *İst.A*, VIII, 4308-4311.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

DÂVUD PAŞA SARAYI

İstanbul'da
Dâvud Paşa sahrasında inşa edilen
kasır etrafında gelişmiş saray.

Dâvud Paşa Sarayı olarak bilinen binalar topluluğu İstanbul surlarının dışında, Topkapı'dan Edirne yönünde uzanan eski kervan yolunun kenarında gü-

nümüzde de aynı adla anılan semtte bulunmaktadır. Etrafı bir duvarla çevrili, ağaçlarla kaplı çok geniş bir alana yayılan sarayı meydana getiren irili ufaklı çeşitli köşk, havuz, mescid, daire, hamam, hizmet binaları, ahır vb. yapılar zamanla ortadan kalktıktan sonra ayakta kalabilen tek bina, bugün Dâvud Paşa Kasrı olarak bilinen yapıdır. Bu yapı Çirpici ve Haznedar dereleri arasındaki tepenin doğuya bakan yamacında hâkim bir noktadadır. Esası, II. Bayezid devrinde (1481-1512) sadrazamlık makamında bulunan Koca Dâvud Paşa (ö. 904/1498) tarafından yaptırıldığı için önündeki düzlük ve Sultan II. Mahmud tarafından XIX. yüzyılda yaptırılan kışla da onun adıyla tanınmıştır.

Dâvud Paşa sahrası, Osmanlı devrinde ordu Batı yönünde sefere çıktığında ilk toplanma ve konaklama yeri olduğundan padişah bizzat sefere katılmıyorsa bu sahrada toplanan orduyu buradaki kasırdan, Otağ-ı Hümâyun'dan uğurlar ve dönüşte de burada karşılar, yapılan törenler sırasında burada kalırdı.

II. Bayezid devrindeki Dâvud Paşa Sarayı'nın biçimi ve yapı malzemesi hakkında bilgi yoktur. Süheyl Ünver sarayın iki katlı oluşunu, Bâb-ı Hümâyun üzerindeki kasrı örnek göstererek günümüzde mevcut binanın Fâtihten Sultan Mehmed devrine ait olabileceğine bir delil saymıştır. Ayvansarayî *Hadîkatü'l-cevâmi*'de burada bir saray bulunduğunu belirtirse de bilinmeyen bir sebepten saray XVI. yüzyıl içinde ortadan kalkmıştır. Reşat Ekrem Koçu, yetersiz kaldığı

için bunun Kanûnî Sultan Süleyman devrinde (1520-1566) yıkıldığına ihtimal verirse de bu yılların ünlü mimarı Koca Sinan'ın tezkirelerinde buradaki saray veya kasırdan söz edilmeyişine de dikkati çeker.

Bugün Dâvud Paşa Kasrı veya Sarayı olarak bilinen kâgir yapı, eski kaynaklarda Taşkışk veya Taşkasır adıyla geçmektedir. XVII. yüzyıl başlarından itibaren geniş bir alana yayılan pek çok yapıdan meydana gelen saray kompleksinden bugün sadece bu bina ile Sancak Köşkü denilen ikinci bir yapının harabe-si kalmıştır.

III. Mehmed 1 Cemâziyelevvel 1005'te (21 Aralık 1596) Eğri seferinden dönüşünde annesi Safiye Vâlide Sultan'ın yeni yaptırdığı bu kasırdaki gecelemiş, Vâlide Sultan ile birlikte diğer ileri gelen devlet erkânını burada kabul etmiş, ertesi gün de sarayın önündeki sahrada büyük tören yapmıştır (bu tören için bk. Selânikî, II, 651-654). Sarayın yeniden yaptırılmasının XVI. yüzyılın sonlarında veya XVII. yüzyıl başlarında gerçekleştiği bir arşiv belgesinin yardımıyla anlaşılmaktadır (BA, KK, Müteferrika, nr. 4060). Sultan III. Mehmed'in son yıllarında, Has-sa Mimarı Ahmed tarafından 18 Şevval 1011'de (31 Mart 1603) sadâret kaymakamına gönderilen bir arzıda, "Dâvud Paşa'da müceddeden bina olunan köşk için kâşî lâzım geldikde, İznik'teki kâşî-gerlere verilen fazla paradan kalanının karşılığında çinileri hâlâ tamamlamadıkları, bir an evvel tamamlanarak kâşî-

Dâvud Paşa Sarayı'nın üst ve alt kat planları (Eldem, rs. 150, 151)

